

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ

У статті розглядаються презентаційні вміння в історичному аспекті та з'ясовується ступінь розробленості проблеми їх формування у студентів ВНЗ у вітчизняній та зарубіжній літературі. Наголошується на необхідності розвитку презентаційних умінь у майбутніх викладачів. Доводиться, що накопичений і узагальнений риторикою досвід практичної діяльності став базою для їх формування.

У зв'язку з формуванням інформаційно-технологічного суспільства, змінами в соціально-економічному, духовному розвитку держави, глибинними перетвореннями в системі й структурі освіти та її інтеграцією в європейський освітній простір, виникла потреба підготовки педагога нової генерації. Викладач XXI століття має бути здатним здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, забезпечувати розвиток і самореалізацію особистості, задовольняти її освітні та духовно-культурні потреби, бути конкурентоспроможним на ринку праці [1].

Один з напрямів вирішення поставлених завдань полягає у поглибленні мовної освіти, її професійно-педагогічному спрямуванні та застосуванні нових форм викладання. Проблема професійно-мовленнєвої підготовки сучасного фахівця, зокрема педагога, в її різних аспектах досліджується і розробляється в дисциплінах філологічного, психолого-педагогічного та філософського напрямків. Проте дані дослідження не об'єднані спільною концепцією. На думку А.К. Михальської та Г.М. Сагач, провідною галуззю гуманітарного знання, яка орієнтується саме на пошук і теоретичне осмислення шляхів оволодіння майстерністю слова, формування мовної особистості, є риторика. Накопичений і узагальнений нею досвід практичної діяльності став ґрунтовною базою для формування сучасних презентаційних умінь. Доведення цієї позиції, а також дослідження стану розробленості проблеми формування презентаційних умінь у вітчизняній та зарубіжній літературі є метою нашої публікації.

Зважаючи на зміни в суспільному житті та науково-освітній сфері, ряд дослідників у своїх роботах пропонують застосовувати нові ефективніші форми педагогічної роботи викладачів і студентів. Так, В.Т. Безручко, Н.Л. Драб, О.Ю. Попова, Ю.Р. Стратонович, В.В. Фролова, С.О. Царьова, R.I. Arends, P. Brown, J. van Emden, L. Becker, S.G. Donald, P.E. Kneale, P. Race наголошують на актуальності використання презентації як методу навчання і форми студентської роботи, а також важливості та необхідності формування презентаційних умінь у майбутніх фахівців. Саме тому предметом дослідження у статті стала професійно-педагогічна презентація та презентаційні вміння викладачів ВНЗ.

В.М. Вандишев, Л.І. Мацько, О.М. Мацько, Г.М. Сагач, О.А. Юніна встановили, що інтерес до красномовства знайшов своє відображення ще у стародавніх міфах різних народів і культур первісної епохи, у яких боги наділялись уміннями, пов'язаними з мовленням та публічними виступами (Калліопа, Пейто, Мом, Тот, Ху, Вач, Сарасваті).

На початок нової ери, за сотні років існування та розвитку красномовства, античними риториками було розроблено наступні питання і складові цієї науки: 1) функцію риторики – переконувати; 2) види промов – політичні, судові, епідейктичні; 3) мету промови – переконати, проінформувати, схвалити, розважити, засудити; 4) шість етапів, які становлять процес підготовки і виголошення промови – інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, релаксація; 5) риторичні тексти будувалися за схемою: вступ, виклад суті справи, аргументування, висновок [2].

Надалі формування педагогічних риторичних умінь ґрунтується на позиціях скромної, доброзичливої, веселої (Е. Роттердамський) або врівноваженої та серйозної (Жувансі), збалансованої та рівноправної (М. Монтень), побудованої за класичними античними риторичними традиціями (Ф. Рабле), зрозумілої, послідовної, впорядкованої (Я.А. Коменський) мови викладача й учня [3].

Інтенсивні дослідження з теорії риторики, мовленнєвого впливу та методики навчання публічним виступам у зарубіжних країнах розпочинаються у кінці XIX століття. Особливо показовим щодо цього є досвід США. Так, Дейл Карнегі запропонував практичні поради стосовно формування вмінь підготовки виступу, збору інформації, структурування тексту промови, привернення й збереження уваги слухачів на всіх етапах виступу, поведінки перед аудиторією, здобування прихильності людей, переконання аудиторії. Наступним етапом розвитку науки публічного виступу став вихід у 1949 році праці П.Л. Сопера "Основи мистецтва мовлення", призначеної для вивчення ораторського мистецтва, формування основних умінь красномовства та подолання мовних недоліків.

Подальше розв'язання проблеми публічних виступів відбувається у працях Ж. Данкел, Е. Парнхем, Х. Леммермана, І. Томана та інших зарубіжних дослідників. Р. Барта, Х. Перельмана вважають представниками сучасної неориторики, спрямованої на дослідження професійної мовленнєвої діяльності людини і формування вмінь емоційно забарвлювати виступ, оскільки переконання здійснюється переважно не логічними, а емоційно-психологічними засобами, враховуючи особливості аудиторії [2]. Вищеокреслені питання піднімалися ще античними риториками, проте були вирішені науковцями XX і XXI століття у відповідності до вимог часу, збагачені новими розробками та стали основою для розпочатих у 60-х роках досліджень впливу слова на широкі маси людей.

В епоху середньовіччя риторика стає відомою у Київській Русі з візантійської літератури та літератур південних слов'ян. Починаючи з XVI століття вона включається в навчальні програми братських і гільдійських шкіл, вищих навчальних закладів України. Особливого розвитку дана галузь наукового знання набула завдяки діяльності викладачів Києво-Могилянської академії (І. Галятовського, С. Яворського, Ф. Прокоповича), де курс риторики читався кожним викладачем за особисто складеним підручником, що сприяло піднесенню науки. Наступні етапи розвитку вітчизняного красномовства характеризуються поперемінним зниженням і виникненням інтересу до проблем даної галузі наукового знання, який залежав від подій, що відбувались у суспільстві.

Проведений аналіз спеціальної літератури з риторики, педагогічної риторики, педагогіки, історії педагогіки дає можливість зробити висновок про те, що українське красномовство послугувалося традиційним античним риторичним каноном, збагативши його власними напрацюваннями та адаптувавши до національної дійсності. Крім того, більшість сучасних дослідників пов'язує риторичну діяльність з публічним мовленням, оскільки риторика розуміють як науку про умови і форми ефективної комунікації, тобто науку, спрямовану на створення переконуючого й дієвого слова з метою впливу на слухачів. Універсальний характер риторики, необхідність її використання в тих сферах людської діяльності, де мова є основною рушійною силою і засобом творення суспільних цінностей, спонукало Т.В. Анісімову, О.Г. Гімпельсон, Г.З. Апресяна, Л.О. Введенську, Л.Г. Павлову, А.Є. Міхневич, описуючи та вивчаючи жанри публічної промови, зазначити, що вони пропонують лише їх загальну класифікацію, яку можна доповнити виходячи з мети виступу і тих елементів мовного спілкування, які вводяться у промову. Отже, беручи за основу класифікацію, запропоновану вищезазначеними науковцями, ми доповнюємо академічну промову як вид публічного виступу жанром презентації.

В.І. Щитова дослідила [4], що поняття "презентація" у сучасному широкому його розумінні "виступ, доповідь, захист завершеного чи перспективного проекту, представлення на обговорення бізнес-плану, готового товару чи послуги, результатів випробувань..." [5: 4] з метою просування та визнання з'явилося на теренах СНД порівняно недавно. Проте, дослідник говорить про значний період існування протопрезентацій – "певним чином організованих заходів, де цілеспрямовано здійснювався вплив на уявлення і поведінку окремих цільових груп" [4: 26] та необхідних для їх проведення вмінь.

Спочатку інструменти керівництва поведінкою розроблялись у магічних і релігійних обрядах, пізніше – у риториці та сценічному мистецтві, де було сформовано арсенал засобів, який дозволяв впливати на аудиторію, орієнтуючись на її якості так, щоб вона могла привласнювати запропоновані ідеї та змінювати установки. В.І. Щитова виділяє три протопрезентаційні засоби впливу на аудиторію, які були максимально вдосконалені та найбільш ефективно використовувались у XX столітті: 1) образні конструкції (встановлення пам'ятників вождям і героям, театралізовані демонстрації, кінофільми, спортивні свята, паради); 2) специфічна організація інформації; 3) середовище, в якому прийняття необхідного організаторам рішення для адресата є найкращим виходом із ситуації.

Наукові відкриття в медицині, психології, соціології, поява аудіо-відео технологій стали підґрунтям для розпочатих у 60-і рр. XX століття в Америці експериментів з пошуку і розробки численних способів впливу на людину. Подібні експерименти також проводились в Європі та Радянському Союзі, але рівень життя тодішніх американців був значно вищим за рівень життя в інших країнах. Це зумовило доступність нової апаратури більшій частині населення США і стимулювало розвиток технологій масового впливу. Саме з другої половини XX століття презентація починає використовуватись не лише фахівцями з комунікативних технологій, але й іншими спеціалістами у різних сферах людської діяльності, з'являються публікації, автори яких говорять про необхідність формування презентаційних умінь.

У СРСР одразу після "перебудови" відмічається безладність використання презентації у соціальній сфері, що не дозволило усвідомити сутність, характеристики і призначення цього виду діяльності. Тому історія презентації на території країн СНД курйозна: зміст запозиченого західного слова був невідомий у суспільстві, але з кінця 90-х років XX століття не провести презентацію вже було просто непристойно. Поняття використовується на позначення звичного радянського урочистого вечора, який складається з двох частин – офіційної і неофіційної. Були зміщені всі акценти: організаторам презентації доводилось впливати не на аудиторію, а на замовника, який бажав отримати максимальне задоволення від свята, організованого його коштом. Тогочасна презентація не містила жодних технологій вирішення певних питань, а була лише демонстрація фінансової спроможності та рівня культури замовника [4].

Пізніше почали навчатись за західними зразками і звертатись до фахівців за консультаціями. З'явилися посібники західних авторів (Л. Арредондо, Е. Джей, С. Дікінсон, Р. Ділтс, М. Кушнер, С. Мендел, Р. Хофф, N. Brieger, M. Ellis, N. O'Driscoll), які вказали на призначення, окреслили основну схему підготовки, проведення (постановка цілі; аналіз аудиторії для побудови аргументованого логічного викладу інформації; аналіз й оцінка зовнішніх факторів, оточуючого середовища; збір матеріалу, його структурування; підготовка наочності, роздавальних матеріалів, технічних засобів; репетиція; виступ) та структуру презентації (вступ; основна частина, в якій описується ситуація, що склалась на момент презентації, визначаються утруднення, вносяться пропозиції щодо їх усунення; підведення підсумків), визначили ролі та форми поведінки учасників (замовника, організатора, ведучого, слухачів), необхідні для цього уміння.

Слід відмітити, що явище презентації та відповідних умінь ефективно розробляється і використовується у мережевому маркетингу. Авторі посібників (Р. Гейдж, Р. По, М.О. Франк, Т. Шрейтер та інші) справедливо вважаючи, що розповсюджувачі з певних причин не звертатимуться до інших джерел інформації, намагаються надати вичерпну інформацію стосовно форм організації продажів, основною з яких є презентація. Її

особливістю у мережевому маркетингу є те, що значну частину часу говорить слухач, який сам розповідає, що він хотів би отримати. Роль презентатора – переконати співрозмовника, що його товар чи послуга допоможе слухачу отримати бажане.

Після появи та вдосконалення персональних комп'ютерів і програмного забезпечення у 80-х роках ХХ століття з'являються перші електронні презентації та посібники з їх створення. Т.М. Єлізаветіна, Д. Лоу, Д. Ротондо, М. Ротондо, М.В. Спека, Ф. Уемпен дають поради стосовно роботи з текстом, малюнками, таблицями, діаграмами, звуком, відео, оформлення слайдів, способів розробки, редагування, друку, показу презентацій.

Зауважимо, що вимоги зарубіжних спеціалістів до тексту, наочності, презентатора, аудиторії, відповідають західним стандартам, і це ускладнює українському фахівцю можливість застосування методичних рекомендацій на практиці. Проаналізувавши і узагальнивши досвід західних презентаторів, російські фахівці (О.М. Азарова, І.О. Вагін, П.С. Ріпінська, Р.І. Гандапас, О.І. Мазіліна, С.Б. Ребрик) доповнили американський алгоритм підготовки презентації та її структуру. Згідно запропонованої Р.І. Гандапасом схеми, підготовка презентації розпочинається позитивним самонастроюванням, а завершується добовим відпочинком перед заходом. Структурну схему презентації, її основну частину, російські дослідники доповнюють двома підпунктами: 1) після опису ситуації, що склалась на момент презентації, моделюється розвиток подальших подій; 2) завершується основна частина кульмінацією, яку становить власний варіант вирішення проблеми, те, що слухачі мають зробити після завершення презентації. Також частина російських дослідників виділяє останнім етапом заходу відповіді на питання.

Питання умінь, необхідних для проведення презентації, у працях українських науковців (Н.П. Волкової, О.І. Гури, Н.Л. Драб, В.М. Нагасва, Л.О. Савенкової, С.О. Царьової та інших) вирішується у зв'язку з процесом підготовки, структурними особливостями та метою презентації. Потрібно зазначити, що дослідники не класифікують і не групують дані вміння, акцентуючи увагу на вміннях аналізувати аудиторію та умови, в яких проводитиметься виступ, планувати, організовувати слухачів, триматися перед аудиторією, добирати відповідний обставинам одяг, збирати, обробляти, розташовувати у необхідному порядку інформацію, розпочинати виступ, аргументувати, працювати з технічними засобами, пристосовуватись, інформувати, спонукати до дії, переконувати, відповідати на питання, робити висновки, закінчувати презентацію, відслідковувати результати.

Практична значимість результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних спеціалістів-презентаторів полягає в обґрунтуванні різниці між презентацією та іншими жанрами публічних виступів, умов проведення ефективного виступу, розмежуванні понять презентація та репрезентація, виділенні критеріїв класифікації, компонентів та характеристик презентації. Незважаючи на те, що вченими розроблено великий спектр питань, перспективи дослідження ми вбачаємо у простеженні педагогічних умов формування презентаційних умінь майбутніх педагогів, їх вивченні та класифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average/topic/rozv/knc.doc>.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2001. – 240 с.
3. Михальская А.К. Педагогическая риторика: история и теория: Учеб. пособие для студентов пед. университетов и институтов. – М.: Академия, 1998. – 432 с.
4. Щитова В.И. Презентация как коммуникационный феномен культуры: Визуальный аспект: Дис. ... канд. культурологических наук: 24.00.01 / Российский институт культурологи. – М., 2003. – 188 с.
5. Стратонович Ю.Р., Фролова В.В. Подготовка дидактических материалов и проведение занятий в форме презентаций: Методические указания. – М.: Изд-во МСХА, 2004. – 30 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.12. 2007 р.

Моркотун С.Б. Историко-педагогические основы формирования презентационных умений будущих педагогов ВУЗов.

В статье рассматриваются презентационные умения в историческом аспекте и выясняется степень разработанности проблемы их формирования у студентов ВУЗов в отечественной и зарубежной литературе. Подчеркивается необходимость формирования презентационных умений у будущих преподавателей. Обосновывается, что накопленный и обобщенный риторикой опыт практической деятельности стал базой для их формирования.

Morkotun S.B. Historical and Pedagogical Foundations of the Presentation Skills Formation of Higher Educational Institutions Future Teachers.

The article focuses on presentation skills in historical aspect and the elaboration of the problem of the formation of students' presentation skills in native and foreign literature. The author accounts for the necessity of future teachers' presentation skills formation, proves that practical experience which was accumulated and generalized by rhetoric became the foundation for their formation.